

УДК 811.111:81'42

Т.О. ПАХОМОВА,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології Запорізького національного університету*

Я.С. СЕНЧЕНКО,
*студентка магістратури кафедри англійської філології
Запорізького національного університету*

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ В УМОВАХ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається формування англomовної комунікативної компетентності на основі лінгвосоціокультурного підходу. Визначено головні умови формування англomовної комунікативної компетентності студентів-філологів. Основна увага приділяється підготовці майбутніх вчителів англійської мови у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: англomовна комунікативна компетентність, лінгвосоціокультурний підхід, автентичні матеріали, міжпредметна інтеграція, контекстно-комунікативні технології.

Постановка проблеми. Англomовна комунікативна компетентність як важливий компонент комунікативної культури є невід'ємною складовою підготовки студентів-філологів. Сучасний контекст мовної освіти у вищому навчальному закладі пов'язаний з новим поглядом на проблеми міжнаціонального, міжнародного спілкування, важливим засобом якого є англійська мова.

Особливий інтерес до проблеми розвитку комунікативних умінь спостерігається у галузі викладання іноземних мов, де головною метою є формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів. У зв'язку з цим зусилля дослідників спрямовані на підвищення ефективності процесу формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх вчителів англійської мови, а також організації успішних мовленнєвих взаємодій.

Аналіз досліджень. Із зростанням інтересу до проблеми розвитку англomовної комунікативної компетентності студентів-філологів у сучасних працях вчених значне місце відводиться: вивченню підготовки майбутніх вчителів у вищому навчальному закладі (Г.М. Мешко [6]), сутності мовної комунікації (О.В. Яшенкова [10]), методиці навчання іншомовної мовленнєвої діяльності (О.Б. Тарнопольський [8]).

Проблеми національно-культурної специфіки спілкування, оволодіння іноземною мовою як феноменом національної культури, формування внутрішнього світу комунікантів, мотивації комунікативної діяльності, а також засвоєння лінгвосоціокультурного досвіду розглядають у своїх працях такі вчені, як О.М. Акмалдінова [1], Н.Ю. Голтвяниця [2], А.Й. Гордєєва [3] та ін. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемі, дослідження впливу умов на процес формування англomовної комунікативної компетентності студентів-філологів на основі лінгвосоціокультурного підходу не проводилося.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні умов формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх вчителів англійської мови на основі лінгвосоціокультурного підходу. Поставленій меті відповідають такі **завдання**: визначити умови фор-

мування англомовної комунікативної компетентності студентів-філологів, а також виділити основні методи і прийоми, які сприяють реалізації виділених умов.

Виклад основного матеріалу. Найактивнішою формою людської життєдіяльності сучасного суспільства є комунікація. Основною умовою ефективної комунікації є комунікативна компетенція. У сучасній літературі термін «компетенція» трактується як коло питань, в яких людина володіє певними пізнаннями, а термін «компетентний» – як той, що володіє компетенцією, чи як той, що обізнаний у певній галузі [7, с. 282]. Ці поняття широко застосовуються в різноманітних контекстах і трактуються дослідниками по-різному.

У багатьох тлумаченнях терміна «компетенція» загальним є їх змістова основа: 1) знання, які повинна мати особа; 2) коло питань, у яких особа повинна бути обізнаною; 3) досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, статутів. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою.

Незалежно від трактування поняття, компетентність: 1) завжди розглядається в контексті професійної діяльності; 2) розуміється як важливе новоутворення особи, яке є інтеграцією різних компетенцій людини; 3) характеризується ступенем підготовленості людини до діяльності та ефективності її здійснення; 4) формується в ході освоєння людиною відповідної діяльності. Відповідно, поняття англомовної комунікативної компетентності може розглядатися як здатність і готовність здійснити англомовну комунікацію, яка формується на основі певного комплексу компетенцій і якостей студента.

Можливе таке визначення. Компетентність – це інтеграційне новоутворення особи, що є взаємодією різних компетенцій людини, які формуються і розвиваються в ході освоєння теоретичного і практичного досвіду діяльності. Компетенція є похідною від компетентності і розуміється нами як певна сфера знань, навичок, умінь і якостей, які в комплексі допомагають людині діяти в різних, у тому числі й нових, для неї ситуаціях.

Розширення поняття компетентності, високий рівень соціальної і міжкультурної мобільності студентів вплинули на стратегії навчання англійської мови у вищому навчальному закладі та зумовили перехід із загальних підходів на лінгвосоціокультурний. Під впливом лінгвосоціокультурного підходу з'являються нові моделі в навчанні майбутніх вчителів англійської мови [5, с. 49–50]. Важливими компонентами англомовного спілкування стають так звані компоненти культури, що несуть національно-специфічне забарвлення (традиції, звичаї, обряди), а також культурні та етнічні особливості (специфіка поведінки та мислення).

Зміна підходу до організації навчання висуває такі вимоги: 1) знання національно-забарвленої лексики або словосполучень; 2) сприйняття мовлення співрозмовника за допомогою засвоєних мовних знаків; 3) здатність відповісти на питання мовця і продукувати необмежену кількість правильно оформлених речень; 4) вивчення мовного етикету та мовної поведінки представників різних народів; 5) пізнання норм і правил спілкування у конкретному соціальному середовищі співрозмовників; 6) готовність і здатність до діалогу культур.

Розвиток освіти, зростання освітнього, виховного і розвивального значень англійської мови, постійне збільшення обсягу знань, пізнання нової культури і мови зумовлюють висунення нових умов формування англомовної комунікативної компетентності студентів-філологів. Англомовна комунікативна компетентність може розглядатися як здатність і готовність студентів здійснювати ефективну англомовну комунікацію. Здатність і готовність формуються на основі певного комплексу компетенцій і якостей, які становлять структуру англомовної комунікативної компетентності.

У формуванні англомовної комунікативної компетентності необхідно також враховувати: 1) мовну (лінгвістичну) компетенцію, яка передбачає систему знань, умінь і навичок здійснювати англомовну комунікацію в типових ситуаціях навчальної, трудової та культурної сфер спілкування; 2) соціокультурну компетенцію, яка включає фонові знання (сукупність відомостей про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, та про стандарти комунікативної поведінки, прийняті в цій культурній спільноті); 3) професійну компетенцію, яка передбачає знання фахової термінологічної лексики, а також навички роботи з матеріалом.

Для того, щоб набуті в процесі навчання англійської мови лінгвосоціокультурні знання супроводжувалися сформованими навичками англомовного спілкування, необхідно до-

триматися певних умов: 1) використання комплексу тематично організованих автентичних матеріалів лінгвосоціокультурного характеру; 2) вивчення англійської мови у взаємозв'язку з блоком культурологічних і гуманітарних дисциплін (принцип міжпредметної інтеграції); 3) інтерактивне включення в англійську комунікацію на основі використання методів і прийомів контекстно-комунікативної технології; 4) формування мотивації студентів; 5) створення сприятливого соціально-психологічного клімату. Розглянемо кожну умову детальніше.

Першою умовою формування англійської комунікативної компетентності студентів-філологів є використання комплексу тематично організованих автентичних матеріалів лінгвосоціокультурного характеру. Тематика цього комплексу має охоплювати всі сфери спілкування (особистісну, публічну, освітню).

Застосування автентичних аудіовізуальних засобів навчання дозволяє дотримуватися загальних принципів дидактики. На користь застосування автентичних текстів свідчать такі аргументи: всі факти, знання, положення аудіовізуального матеріалу науково правильні (принцип науковості); успішність і ефективність навчання за допомогою автентичного матеріалу визначається відповідністю його змісту віковим особливостям студентів; реалізація принципу доступності відбувається за правилом: від відомого до невідомого; при перегляді або прослуховуванні матеріалу використовується життєвий досвід студентів, застосовуються набуті знання у практичній діяльності (принцип зв'язку з життям); навчання на основі живого сприйняття автентичного матеріалу виховує спостережливість, формує новий лінгвосоціокультурний досвід; використання аудіовізуальних засобів навчання активізує навчально-пізнавальну діяльність, викликає новий позитивний стан у студентів.

Можливе впровадження таких прийомів: 1) прийом простеження – установки на сприйняття перед демонструванням, бесіди за їх змістом; 2) прийом демонстрування окремих частин з вказівками викладача; 3) прийом демонстрування всього матеріалу без вказівок викладача; 4) прийом бесіди за змістом аудіовізуальних засобів.

Для оцінювання сформованості англійської комунікативної компетентності студентів можна використовувати прийом автентичного оцінювання. Автентичне оцінювання спрямоване на оцінку: творчих здібностей та креативності студентів; вмінь працювати у колективі; вмінь і навичок усного спонтанного мовлення [4, с. 53]. **Головна мета прийому автентичного оцінювання** – заохочувати, сприяти правильному самооцінюванню і регулюванню якості знань студентів.

Ефективність формування англійської комунікативної компетентності студентів зростає при дотриманні певних вимог: системний і послідовний виклад матеріалу; відповідність змісту навчально-пізнавальних завдань заняття; застосування різноманітних методичних прийомів; демонстрування явищ у динаміці.

Другою умовою ефективного формування англійської комунікативної компетентності є вивчення англійської мови у взаємозв'язку з блоком культурологічних і гуманітарних дисциплін. Відповідно до державного стандарту в систему навчання студентів-філологів включено такі дисципліни, як культура спілкування, культурологія, країнознавство, історія країни, мова якої вивчається, мовознавство та ін. Метою навчання цих дисциплін, так само як і англійської мови, є розвиток і навчання студентів-філологів. Але найголовнішим є те, що ці дисципліни дозволяють здійснити принцип міжпредметної інтеграції, який реалізується на процесуальному і психологічному рівнях.

На процесуальному рівні інтеграція спирається на практичні дії, які мають комунікативну цінність і є продуктивними для сприйняття й засвоєння знань з англійської мови. Ефективному формуванню англійської комунікативної компетентності студентів сприяє використання загальних фраз іноземною мовою у реальних ситуаціях спілкування під час занять з культури спілкування, культурології, країнознавства тощо. Спочатку можуть виникнути труднощі, які свідчать про те, що студенти-філологи, не маючи досвіду практичного застосування англійської мови в реальному житті, не можуть відразу перенести знання, яких вони набули на заняттях з іноземної мови, в іншу площину – до реальних ситуацій спілкування у процесі спільної діяльності.

На психологічному рівні ми також вбачаємо позитивний вплив інтеграції в оволодінні англійською комунікативною компетентністю. Адже під час навчання загальноосвітніх дисциплін студенти-філологи позбавляються однієї з головних психологічних перешкод у

навчанні англійської мови – відчуття страху за неправильно сказане слово. У цьому випадку мотиваційна готовність студентів до спілкування зростає.

Вивчення англійської мови у взаємозв'язку з блоком культурологічних і гуманітарних дисциплін відбувається за допомогою: включення навчального матеріалу іншого предмета у розповідь викладача; бесіди з відтворенням знань з іншого предмета; розв'язання кросвордів міжпредметного змісту; доповіді студентів за матеріалом іншого предмета; роботи з підручниками декількох предметів на занятті.

Третьою умовою формування англомовної комунікативної компетентності є інтерактивне включення студентів в англомовну комунікацію на основі використання методів і прийомів контекстно-комунікативної технології. Контекстно-комунікативна технологія навчання орієнтована на створення мовного середовища, яке активно включає студентів в англомовну комунікацію. У контексті цього питання особливе значення має діалог, оскільки доведено, що оволодіння іноземною мовою, формування ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів найефективніше відбувається в процесі зіставлення ними різних смислових позицій, тобто в умовах лінгвосоціальної взаємодії, міжособової комунікації, що реалізується у формі діалогу.

Реалізації цієї умови сприяє: метод ситуативного включення студентів у діалог, прийом «Джигсоу», метод навчальної дискусії, методичний прийом «Ток-шоу». Інтерактивне включення комунікантів в англомовну комунікацію передбачає колективне, групове навчання у співпраці, де викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання [6, с. 74]. Таке навчання створює атмосферу взаємодії викладача і студентів, дає змогу майбутнім вчителям англійської мови практично розвивати свої здібності у реальній життєвій ситуації.

Метод ситуативного включення студентів у діалог обов'язково має бути присутнім у навчальному процесі. У діалозі студенти-філологи, як правило, обмінюються не навчальною, а лінгвосоціокультурною інформацією, тому що ситуації соціальних взаємовідносин наближені до культурної та професійної реальності.

Під час ведення діалогу студенти можуть використовувати картки-опори. Зміст карток включає найменування ситуації, позначення ролей, перелік мовних моделей і рекомендації про можливі варіанти поведінки. З опорою на рольові картки студенти мають можливість: 1) організувати діалог або полілог, концентруючи увагу на використанні необхідних лексичних одиниць; 2) творчо моделювати ситуації; 3) швидко реагувати на інформацію мовного партнера; 4) подолати страх і невпевненість у собі. Наявність рольових карток в ситуації тематичного діалогу або полілогу організовує англомовну комунікацію студентів різного рівня підготовки.

Наступним методичним прийомом інтерактивного включення студентів в англомовну комунікацію є прийом «Джигсоу», або «Ажурна пилка». Сутність прийому полягає у засвоєнні великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Студенти першої групи отримують схему-опору із пропусками інформації лінгвосоціокультурного характеру. Студенти другої групи отримують схему-опору, де є інформація, яка відсутня в першій групі. Завдання полягає в отриманні відсутньої інформації під час спілкування.

Одним із найважливіших прийомів інтерактивного включення студентів в англомовну комунікацію є дискусія. Дискусія (від лат. *discussio* – дослідження, розгляд) – публічна суперечка, метою якої є з'ясування і зіставлення різних (протилежних) точок зору заради знаходження істини або правильного рішення суперечливого питання. Дискусія – діалог не внутрішній, а зовнішній, відкритий.

Організація дискусії має три основні етапи: підготовчий, основний, заключний. На підготовчому етапі формулюється тема дискусії, визначаються основні питання, які обговорюватимуться. Необхідно заздалегідь підготувати основну літературу з проблеми, яка виноситься на дискусію, і визначити час проведення дискусії. На другому етапі обговорюються питання, які внесені до порядку денного. Якщо в процесі обговорення або ж осмислення деяких моментів дискусії виникає невелика пауза, то не рекомендується її переривати, даючи можливість учасникам дискусії трохи поміркувати, оскільки це може сприяти новому повороту дискусії. Останній етап – заключний – це підбиття підсумків. Як правило, це робить викладач, проте можна доручити цю справу одному із учасників дискусії.

Саме дискусія дозволяє пояснити власну позицію, виявити різноманітні точки зору і в результаті обміну ними зробити певні висновки. Вона розвиває уміння імпровізувати, долати

прихильність до старих схем, планів тощо. Дискусія може бути реалізована за допомогою методичного прийому «Ток-шоу», головною метою якого є дискутування [9]. Цей прийом допомагає навчитися висловлюватися лаконічно та аргументовано захищати власну думку.

Четвертою умовою ефективного формування комунікативних умінь майбутніх учителів англійської мови є формування мотивації студентів. Потреби студентів є першопричиною комунікації. Процес задоволення потреб передбачає декілька етапів: мотивацію, навчально-пізнавальну діяльність, модальне або дистальне спілкування [10, с. 50–51]. Найголовнішим етапом є мотивація, оскільки саме вона визначає мовленнєву активність студентів.

Мотивація залежить від умов діяльності, які можуть впливати на її характер. Ефективність взаємовпливу, а отже, і посилення мотивації відбувається за умови спільної діяльності викладача і студентів.

У процесі навчання беруть участь два суб'єкти – викладач і студенти, отже, складовими навчання є викладання і учіння. Викладання – діяльність викладача, спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання. У процесі викладання стимулюється навчально-пізнавальна активність студентів, аналізуються досягнення тих, хто навчається, на основі отриманих результатів контролю викладача. Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, навичок і умінь, регламентований навчальними планами і програмами. У процесі учіння студенти отримують нову інформацію, створюють базу знань для майбутньої діяльності.

Сьогодні в методичній науці акцентується увага на «мотивації інтеграції» та інструментальній мотивації, де перша визначається бажанням студента інтегруватися в англійську культуру, а друга – прагненням вивчати мову заради професійної кар'єри. У першій мотивації пізнавальна діяльність є засобом досягнення мети, а в другій вона сама є метою, яка відображає взаємозв'язок інтересу та потреби в оволодінні іноземною мовою.

У студента-філолога будуть присутні обидва типи мотивації, причому в процесі мовної підготовки другий тип мотивації (інструментальний) відіграватиме провідну роль, забезпечуючи стійкий пізнавальний інтерес до мови. Проте цей тип мотивації не може сприяти розвитку позитивного ставлення до народу – носія іноземної мови, відчуття пошани до його культури. Тут провідна роль належить саме «мотивації інтеграції», що забезпечує тривалий інтерес до країни мови, що вивчається, народу й культури в різних її проявах.

І, нарешті, останньою з умов формування англійської комунікативної компетентності студентів-філологів є створення сприятливого соціально-психологічного клімату під час навчально-пізнавальної діяльності. Соціально-психологічний клімат у колективі – стан міжособистісних відносин, що виявляється в сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективу. Сприятлива атмосфера на занятті підвищує ефективність процесу формування комунікативних умінь студентів, а також забезпечує вільне висловлювання студентами власної думки.

Спочатку використовуються прийоми, які створюють атмосферу доброзичливості в групі, за наявності яких навчальна діяльність буде цікавою для студентів. Це, насамперед, усмішка і доброзичливість викладача. Бадьорий, енергійний стан викладача впливає на емоційний настрій студентів-філологів. Так встановлюється особистий контакт викладача зі студентами (вербальний або невербальний).

Доречно використовувати прийом позитивної взаємодії. Викладач і студенти обмінюються інформацією, налагоджують стосунки і позитивно впливають один на одного. З одного боку, викладач виступає у ролі джерела інформації, а з іншого – організатора навчально-пізнавальної діяльності і взаємовідносин у колективі.

Розвивати комунікативні вміння студентів-філологів, створювати сприятливий соціально-психологічний клімат можна і за допомогою прийому «Ми-підхід». Сутність прийому полягає в тому, що викладач проникає в переживання студентів, аналізує, осмислює і вирішує всі проблеми, конфлікти, які виникають під час заняття. Такий прийом допомагає зняти психологічне напруження у групі, дає змогу студентам відчувати себе командою і, зрештою, побачити, усвідомити свої помилки.

Висновки. У сфері підготовки студентів-філологів у вищих навчальних закладах в останні роки відбулися зміни, зумовлені появою нових стандартів, навчальних планів і про-

грам. Головною метою у викладанні англійської мови стає формування у студентів комунікативної компетентності, що розуміється як здатність спілкуватися англійською мовою в межах сфер, тем і ситуацій, використовуючи відповідний мовний і мовленнєвий матеріал.

Підвищення ефективності процесу формування англомовної комунікативної компетентності студентів-філологів визначається дотриманням певних умов лінгвосоціокультурної спрямованості, серед цих умов найважливішими є такі, як: 1) використання комплексу тематично організованих автентичних матеріалів лінгвосоціокультурного характеру; 2) вивчення англійської мови у взаємозв'язку з блоком культурологічних і гуманітарних дисциплін (принцип міжпредметної інтеграції); 3) інтерактивне включення в англомовну комунікацію на основі використання методів і прийомів контекстно-комунікативної технології; 4) формування мотивації студентів; 5) створення сприятливого соціально-психологічного клімату.

Список використаної літератури

1. Акмалдінова О.М. Лінгвосоціокультурний аспект навчання іноземним мовам / О.М. Акмалдінова // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / ред. кол. О.П. Гребельник [та ін.]. – К., 2010. – Вип. 61. – С. 78–83.
2. Голтвяниця Н.Ю. Лінгвосоціопрагматичний аспект звертання у віртуальному спілкуванні (на матеріалі французьких Інтернет-форумів) / Н.Ю. Голтвяниця // Нова філологія. – 2011. – № 46. – С. 100–105.
3. Гордєєва А.Й. Способи мотивації комунікативної діяльності майбутніх філологів у процесі формування англомовної граматичної компетенції / А.Й. Гордєєва // Іноземні мови. – 2011. – № 2. – С. 16–21.
4. Квасова О.Г. Сучасні підходи до контролю та оцінювання іншомовної міжкультурної компетентності / О.Г. Квасова // Іноземні мови. – 2012. – № 3. – С. 50–57.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова [та ін.]. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
6. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. / Г.М. Мешко. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с.
7. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
8. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посіб. / О.Б. Тарнопольський. – К.: Інкос, 2006. – 247 с.
9. Яцюк Г.В. Особливості комунікативної ситуації у телевізійному жанрі ток-шоу (на матеріалі сучасної англійської мови) / Г.В. Яцюк // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2005. – № 39. – С. 30–32.
10. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

В статье рассматривается формирование англоязычной коммуникативной компетентности на основе лингвосоциокультурного подхода. Определены главные условия формирования англоязычной коммуникативной компетентности студентов-филологов. Основное внимание уделяется подготовке будущих учителей английского языка в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: англоязычная коммуникативная компетентность, лингвосоциокультурный подход, аутентичные материалы, межпредметная интеграция, контекстно-коммуникативные технологии.

In the article we consider the problem of the formation of communicative competence in English on the basis of linguasociocultural approach. The main conditions of formation of communicative competence in English of students-philologists are examined. Emphasis is placed on training future teachers of English at an institution of higher education.

Key words: communicative competence in English, linguasociocultural approach, authentic materials, intersubject integration, context-communicative technologies.

Одержано 21.01.2013.